

Valóban nem számít, minek nevezzük?

A keresztnévadás és -viselés kérdései kommunikatív nézőpontból

Gárdonyi Géza írja a Szunyoghy miatyánkjában, hogy „A név csak annyi az emberen, mint fiakeren a szám”. A nevekkal kapcsolatban William Shakespeare emlékezetes sorai is fülünkbe csenghetnek, mely szerint „Mit rózsának hívunk, Bárhogy nevezzük, éppoly illatos.” De vajon tényleg csak ennyit jelent nevet adni vagy választani? Névadásaink véletlenszerűek volnának, esetlegesek, nevünk pedig oly könnyen lecserélhető, mint a ruháink?

1. Bármely névtípust is vizsgáljuk (főként a keresztnevekre igaz ez), a névhez a legértelműbb információkon kívül (mint hogy mi a viselőjének neme és nemzetisége) számos egyéb jelentésem kapcsolódik: életkorra, (a névviselővel kapcsolatos pozitív vagy negatív) érzelmekre való utalások, hangulatok, emlékek, asszociációk. Ezek együttesen számos jelentést hordoznak, sok esetben kifejezetten szubjektívvé is teszik a nevek értelmezését (hiszen a nevek használata minden esetben kódolás és dekódolás, azaz sajátos értelmezés is).

A névadási és névhasználati lehetőségek Magyarországon igen kötöttek, sőt jogszabályok és törvények által is szabályozottak. Az alábbiakban áttekintem a keresztnévadás lehetőségeit, megvizsgálom, hogy ezek milyen értelmezéseket sugallanak, miről árulkodnak – sokszor akár szándékunktól függetlenül is.

2. A magyar névrendszer sajátosságára jól rávilágít az utónév terminus, hiszen nyelvünkben a keresztnév a családnév után áll. Ami nálunk az utónév, azt az angol nyelv first name-nek (tkp. első név) nevezi, és ami nálunk második utónév vagy második keresztnév, az ott a middle name (tkp. középső név) néven ismeretes.

A keresztnév a megnevezett személy saját, családja nevétől független egyéni neve. A 19. század közepén megpróbálták egyéni névnek nevezni, majd a század végétől a hivatalos nyelvben utónév lett a megnevezése. Ezt azonban a köznyelv máig sem vette át, a szakirodalom pedig mindkét terminust – a keresztnévet és az utónevet is – felváltva használja, gyakorlatilag egymás szinonimájaként.

A keresztnévválasztás lehetőségeit jogszabályok határozzák meg. Erről az 1982. évi 17. számú törvényerejű rendelet, illetve annak 27. paragrafusa rendelkezik. Eszerint az anyakönyvbe csakis a Magyar utónévkönyvben szereplő neveket lehet bejegyezni. Ennek legújabb változatában 1349 férfi és 1719 női név szerepel, melyek ajánlott vagy adható (elfogadható) minősítést kaptak. E szabály alól csak a Magyarországon élő nemzetiségiek, nemzetiségi anyanyelvűek, valamint a nem magyar állampolgárok és

a külföldön tartózkodó magyar állampolgárok gyermekei kivételek. Vannak azonban a névválasztásban is kiskapuk, ugyanis ha valaki a tizenhárom magyarországi nemzeti kisebbség valamelyikéhez tartozónak vallja magát, 1993 óta teljesen szabadon választhat, és akár idegen helyesírással is jegyeztethet be nevet gyermekének, így anyakönyveztek már *Kalányos Jefferson*-t és *Orsós Carlos*-t is. Természetesen az imént példaként felhozott nevek esetében erős többletjelentéssel, konnotációval számolhatunk.

A név sugallhat csoporthoz, réteghez tartozást is, hiszen közismert, hogy megítélésüket sokszor társadalmi, névhasználati szempontok is befolyásolják. Hajdú Mihály írja: „Attól függően, hogy mikor és kik körében válik egy név gyakorivá, jellemző lesz egy csoportra, kialakulnak a sajátos, egyes vallásokra, vidékekre, társadalmi rétegekre utaló nevek” (Hajdú 2003, 115). Sok keresztnévvel kapcsolatban találunk erre utaló megjegyzéseket. A székelységhez kötődőnek, s ezért tipikus székely névnek tartják pl. a *Mózes*-t és az *Áron*-t (Lőrincze 1956, 86). Közismert az is, hogy a reformáció felelevenítette az ószövetségi neveket, s ezek jellegzetes protestáns névvé lettek, ilyen pl. az *Ábel*, *Éva*, *Zsuzsanna*, *Sára*. Jól mutatják ezt a bibliai hatást a Szabó Magda Régimódi történet című regényében szereplő sárréti prédikátor családjának nevei is: a *Rákhel*, *Emília*, *Erzsébet*, *Emma* és *István* név.

1953 óta jogszabályok szerint Magyarországon egy vagy két, a gyermek nemének megfelelő utónevet lehet meghatározott sorrendben anyakönyvezni az MTA által összeállított utónévjegyzék alapján.¹ Korábban tetszőleges számú nevet adhattak a szülők gyermeküknek, s mivel ez a szokás főleg arisztokrata körökben volt divatos, a sok keresztnév nemesi eredetet sugallt. Ezért is adtak régen sokan 3-4 keresztnévet gyermeküknek. A neveknek társadalmi rétegekhez kötöttsége azonban egyáltalán nem állandó, a rétegek közti mozgás élő és gyakori jelenség. Az egykor jellegzetesen főúrinak számító nevek (*Ubul*, *Eulália*) például mára a névkincs alig használt, humoros hatású részévé váltak. Nem véletlen, hogy a korlátolt, ostoba arisztokrata a viccekben az *Arisztid* és a *Tasziló* nevet kapta. Emiatt a humoros, avított hatás miatt ma már ezeket a keresztneveket szinte alig használjuk.

A név alakja, hangulata is lehet sokszor meghatározó. Bármely tulajdonnév esetén számolnunk kell a hangalakból származó névhangulat befolyásoló szerepével, de különösen erős ez a keresztnévek kapcsán. Ezeket a használók szépnek tartják pusztán a hangzásuk alapján, bár semmit nem tudnak a névről, tehát sem eredetét nem ismerik, sem pedig konnotáció nem kapcsolódik számukra hozzá. Teljesen más hangulata van az *István* név *Pista*, *Isti* és *Csicsa* becézőinek, némelyiknek talán kedveskedő hatását sem érezzük (sőt a *Csicsa* bizonyos vidékeken gúnynévvé is vált), a *Katalin Kata*, *Kató*

¹ www.magyarorszag.hu/segitseg/okmanyiroda/ugyintezesiutmutato/anyakonyvek (2008. 03. 12.)

alakjai akár az elnevezett életkorára is utalhatnak, és ugyanez figyelhető meg *Erzsébet* nevünk *Zsóka*, *Zsike*, *Erzsike*, *Böske*, *Örzi* becealakjai között is. Tovább bonyolítja a „névhangulati hálót”, hogy a felsorolt női nevek egy része (*Kata*, *Kató*, *Zsóka*) becealakból önállósult (ilyen még pl. az *Annamari*, *Anni*, *Ági*, *Betti*, *Cili*, *Via*, *Orsi*, *Orsika*, korábban az *Anikó*), és a nevet választók is érzik ezek becézett voltát, kedveskedő hangulatát. Más kérdés, hogy a Nyelvtudományi Intézet éppen az erőteljes hangulatkeltő hatás miatt nem engedélyezi sok esetben az ilyen nevek anyakönyvezésére vonatkozó kérést (pl. az *Évike*, *Szilvi* és a *Tóni* esetében). Némely alakváltozatnak azonban korántsincs kedveskedő hangulata, annak ellenére, hogy képzővel jött létre: a *Mária Marika* alakjának megítélése például általában pozitív, azaz a használók becealagnak érzik, de a *Maca* változata már igen sokszor szerepel a *Mária* nevűek gúnyos említőneveként is.

A keresztnemek becézett alakjainak van a családon belüli névhomonímiát feloldó, életkorra utaló (és emiatt generációkat elkülönítő) szerepe is, ami névöröklés esetén válik fontossá. A becézőnevek életkor szerinti használata szisztematikusan változik a magyar nyelvterület egyes részein, azaz ahogy öregszik valaki, úgy változik szólítóneve is. Ha valakit Palócföldön *János*-nak keresztelnek, akkor ötéves koráig *Janika*, tizedik évéig *Jancsi*, legény korában *Jani*, megházasodása után *Jano*, 45 éves korától pedig *Jancsi bátya* lesz a megszólítása (Király 1991, 508). Ezek valójában tehát nem becéző alakok, hanem az életkori viszonyokat kifejező elemek. A Nyelvtudományi Intézet azonban gyakran kifejezetten azért utasítja el a becézett alakok anyakönyvi bejegyezhetőségére vonatkozó kérelmeket, mert a kicsinyítő képzős, becézett alakok (*Orsika*, *Dorka*, *Klári*) vagy becenevek (*Hugi*) felnőve terhet jelenthetnek a gyermek számára. Gondoljunk csak az *Angyalká*-ra, *Életké*-re, *Bogárká*-ra, *Györgyiké*-re, *Mici*-re, az *Öcsi*-ről nem is beszélve (bár a *Hugi*-t és az *Öcsi*-t nem fogadták el...)!

Hangsúlyozottan fontos a névadás hangulatkeltő és -felidéző szerepe a mesék világában, hiszen egy-egy mesehős jól megválasztott nevéből nemcsak korára, de gyakran jellemére is következtethetünk. Egy interjúban arról kérdezték Csukás Istvánt, hogy miképpen ad nevet a mesehőseinek, vajon a szereplők neve is a fantázia szülötte? A meseíró szerint nem véletlen, hogy az író milyen nevet ad a hőseinek, ugyanis ezzel jelezni akar valami fontosat: a karaktert vagy azt, hogy mi lesz hőseinek sorsa a mesében. „Nagyon sokféle név van. Vannak vidám nevek, hős nevek és persze szomorú nevek is. Ha egy kutyát úgy hívnak, hogy Téglagyári Megálló, akkor az bizony vidám név és tudjuk, hogy valami mókás dolog fog vele történni. A neveken sokat nem szoktam gondolkodni, általában csak úgy a semmiből beugranak”.²

² www.adymk.hu/newsite/index.php?option=com_content&task=view&id=175&Itemid=73 (2008. 03. 12.)

Mivel korszakonként változik a névdivat (ez a változás csak a legrégebb, leggyakoribb neveket nem érinti, pl. *Erzsébet, Mária, János, Péter*), ha egy név utal egy-egy korábbi időszakra, régiesnek tűnhet. Ha manapság azt halljuk, hogy egy nőnek *Manci* vagy *Örzi* a neve, valószínűleg nem kislánynak vagy fiatal nőnek képzeljük el. A nevek hangzásából fakadó, néha nem is tudatosuló asszociációkkal, emlékekkel előszeretettel él az irodalmi névadás is. Csokonai például egyáltalán nem véletlenül adta komikus eposzában, a *Dorottyában* a „hatvanötöd-fű” vénlánynak a *Dorottyá*, „harcostársának” pedig az *Orsolya* nevet, hiszen ezek akkor régiesnek számítottak, nem voltak divatosak: névválasztásával is utalt arra a régi korra, amelyben születtek ezek a szereplők.

A névválasztáskor érdemes végiggondolni, hogy ismerjük-e híres, netalán hírhedt viselőjét a keresztnévnek. Korábban megfigyelték, hogy egy-egy terület névdivatját jelentősen befolyásolja az ismert névviselő személye, vonzó vagy éppen nem irigyelt társadalmi státusa is. Régen egy-egy faluban gyakran felkapták a földesúr nevét, mely emiatt divatossá vált, de a nevet viselő életmódja, viselkedése éppúgy lehet alapja a név kedveltségének vagy visszaszorulásának. Feljegyezték az esetet, amikor a szülők azt akarták, hogy „ne legyen a gyerek *Vendel*, hogy ne legyen kocsis” (ugyanis a közeli major kocsisát hívták így), vagy „ne legyen *Péter*” (mert ennek a névnek meg az iszákos Péter nevű kisbíró szerzett rossz hírnevet) (Lőrincze 1956, 87). Szendrey Zsigmond idézi fel, hogy miért lett a *lipi* Nagykárolyban megőrződő jelentésű: „Gyermekkoromban még élt az a Waldmann Lipót nevű zsidó, valamikor jómódú rövidárus, aki felesége megszökése után afféle utcán kóborgó, minden asszonyban-leányban feleséget kereső csendes bolond lett. Őt hívtuk *lipi*-nek, s róla mindenkit, akire nem akartuk nyersen azt mondani, hogy félbolond” (Szendrey 1936, 254).

Egy név megítélését gyakorisága is befolyásolja. Ha valakit el akarunk rejteni, hétköznapivá akarunk tenni, válasszunk családnevéhez gyakori, átlagos keresztnévet. De ha épp hétköznapi, gyakori vezetéknevünk van, a keresztnévvel tehetjük egyedivé, különlegessé. Közismertek azok a viccek, amelyekben több nemzet fia kerül ugyanabban a helyzetbe, pl. az orosz *Iván*, a német *Hans*, az angol *John* és a magyar *János*. A névválasztás teljesen tudatos ez esetben is, ugyanis egy-egy népre jellemző, gyakori, ún. típusneveket kerestek a nemzetek bemutatásához. A Magyarországon igen gyakori *Nagy, Kovács, Tóth, Szabó* családnév mellé nem a legszerencsésebb az *István, János, László, József* vagy *Mária, Erzsébet, Katalin* nevet adni – hacsak nem akarjuk gyermekünket „elrejtetni” a kíváncsiak elől...

3. Ha Magyarországon keresztnévet akarunk adni, azt egy hivatalos névlistából kell kiválasztanunk. Ez a névjegyzék tartalmazza azt a Nyelvtudományi Intézet ál-

³ www.nytud.hu/oszt/nyelvmuvelo/utonevek/index.html (2008. 03. 12.)

tal összeállított és állandóan frissített névsort, amelyet az intézet 1997 óta bárki számára állampolgárságra és nemzetiségre való tekintet nélkül anyakönyvi bejegyzésre alkalmasnak minősített. Adhatók idegen eredetű nevek is, de ezeket csak a magyar helyesírás szabályai szerint lehet anyakönyvezni, pl. *Aliz, Henriett, Mariann*, újabban *Dzsenifer, Szabaszián, Dzsesszika, Kimberli, Eszmeralda*. A külföldi nevek esetében általában azt mérlegelik, van-e magyar megfelelője a névnek, és ajánlják, ha van, pl. *Krisztofer* helyett a *Kristóf-ot*, *Dzsordzs* helyett a *György-öt*. Magyarországon minden nevet kiejtés szerint írunk, így a *Jennifer* nálunk csak *Dzsenifer* lehet, az *Eveline* csak *Evelin*. Azt is megvizsgálják, hogy az új név névszerű-e, azaz illeszkedik-e a magyar névadási szokásokhoz.

Amennyiben a szülők által választott utónév nem szerepel az utónévjegyzékben, a Magyar Tudományos Akadémia nyilatkozik a kért név anyakönyvezhetőségéről. Ezért, ha valaki olyan nevet szeretne, amely nem szerepel a folyamatosan bővülő, mára 3068 nevet tartalmazó listában, akkor kérelmét az anyakönyvvezető az MTA Nyelvtudományi Intézetéhez továbbítja, s a bejegyzésre csak az intézet javaslata után kerülhet sor. Évente a több száz kérelem közül csupán néhány tucatot fogadnak el, ennyivel gyarapodik tehát minden évben keresztnévállományunk. Így került az utóbbi években az adható nevek közé pl. az *Áfonya, Alett, Zalánka, Cipóra, Alexisz, Flávió, Nátánél*.

A hivatalos névadási statisztikák a Közigazgatási és Elektronikus Közszolgáltatások Központi Hivatala honlapjáról tölthetők le.⁴ A 2007-es adatok szerint tavaly Magyarországon a legtöbb újszülött kislány az Anna nevet kapta, ezt követik a *Boglárka-k, Réka-k, Zsófia-k* és *Lili-k*, a kisfiúknál pedig a *Bence, Máté, Levente, Dávid* és az *Ádám* a leggyakoribb keresztnévek.

Sokan féltik a magyar névállományt az új nevek betörésétől, de azt hiszem, csatlódniauk kell azoknak, akik a jövőben a *Dzsenifer*-ek és *Eszmeralda*-k nemzedékére számítanak, ugyanis e neveket viselők száma és aránya a magyar népesség körében csekély – vagyis nem jönnek az egy-egy filmsorozat szereplőinek nevéhez köthető „szappanopera-generációk”.

A tavalyi évben 1002 *Dominik*, 848 *Marcell* és 723 *Martin* jött a világra (a 2006-os évben még a leggyakoribb száz név között fellelhető *Kevin, Krisztofer, Szabaszián, Renátó* és *Brendon* már nem szerepel a leggyakoribb nevek között). Nem kell félnünk a névlista frissítésétől, hiszen (ha öt millió magyar férfivel számolunk) közülük minden 15.-et hívják *László*-nak, de csupán minden 4990. kisfiú neve lesz *Dominik* és minden 5896. *Marcell*. Hasonló a helyzet a női nevek esetében is. A tavalyi évben csupán 933 *Vivien*, 791 *Dorina*, 576 *Alexandra*, 462 *Bianka*, 344 *Vanessza* született. Ezek a ritka,

⁴ www.nyilvantarto.hu/new/kozoz/index.php?k=statisztikai_adatok_lakossagi_hu (2008. 03. 12.)

különleges neveket viselő kislányok pedig jól megférnek a csaknem minden tizedik *Mária*-nak nevezett magyar nő között.

Az egész lakosságot tekintve azt láthatjuk, hogy a Magyarországon leggyakoribb nevek listáján régóta olyan utónevek vezetnek, amelyeket nem sorolnánk a mostanában legdivatosabbnak hitt nevek közé. A nőknél jelentős fölényrel a *Mária* vezet, ezt követi az *Erzsébet*, majd az *Ilona*, *Katalin* és az *Éva* következik, a férfiaknál a *László*, az *István*, a *József*, *János* és a *Zoltán* a leggyakoribb utónév. Az adható nevek között mintegy 20%-kal több a női, mint a férfinév, gyakoriságuk, az egyes nevek megterheltsége azonban némi egyhangúságot mutat. Gárdonyi Az a hatalmas harmadik című regényében találunk is a *Mária* név gyakoriságával kapcsolatban egy megjegyzést:

„De én mégis visszatérek arra a leányra. A neve: Mariska.

– Nem unalmas neked, hogy minden harmadik nő Mariska?

– Nem. Mária szeretete van benne. Egy kis visszasugárzás a földről az égbe.

Vállat vont.

– Nekem unalmas. A keresztény vallás elpusztította az öltözködés poézisát és elpusztította a nevek poézisát. Ma már csak a lovaknak szép a nevök.”

4. Az MTA Nyelvtudományi Intézete minden évben találkozik különleges kérésekkel. Általában nem engedélyezik az idegen helyesírású alakokat (az előbb már említett kivételekkel), a névként még semmilyen nyelvben elő nem fordult alakokat (például *Tayo*, *Nefitisz*) és a fiúnévként kérelmezett lánynevet. Nem engedélyezték például a *Bóbita*, *Kiskegyed* nevek anyakönyvezését, de nem engedélyezhető a római szám használata sem a generációk óta öröklődő keresztnév előtt. A Nyelvtudományi Intézet nem javasolta több városnév fiúnévként való használatát, például az *Atlantá*-t vagy a *Szidni*-t (Raácz 1996, 77). Az anyakönyvvezetők tapasztalatai alapján befolyásolja a névadást, hogy éppen milyen sorozat fut a televízióban, ugyanis sokszor nyernek ihletet a leendő szülők a szappanoperák szereplőitől (bár a közhiedelemmel ellentétben, mint már arról korábban szó volt, a névanyag egészét tekintve korántsem átütő ezek hatása). A Nyelvtudományi Intézet munkatársai nem követik figyelemmel a tévésorozatokot, a kérvényezett neveknek sem a kulturális hátterét, hanem a „névszerűségüket” vizsgálják, vagyis hogy illeszkednek-e a magyar névrendszerbe. Van olyan gyerek, aki a dél-amerikai filmek népszerűségének köszönhetően a *Delphine*a, *Borostyán* vagy a *Robertó* névvel „büszkélkedhet”. Az utóbbi évek egyik legfurcsább javaslata azonban a *Csikinkira* volt. Ez a név szintén egy szappanoperából származik, az egyik venezuelai sorozat szereplője viseli. Az intézet kiderítette, hogy Chiquinquirá egy búcsújáró hely volt, de az ebből származó név anyakönyvezését nem engedélyezte.⁵ Úgy gondolom,

⁵ www.index.hu/politika/bulvar/nev7882 (2008. 03. 12.)

érdemes kommunikációs szempontból figyelembe venni azt is, mi mindent árul el (elsősorban természetesen) a névadóról ezeknek az elég konkrétan meghatározható háttérű és forrású keresztneveknek a választása, milyen érdeklődést, kulturális beállítottságot sugall, s csak ezek után belevágni az új név kérvényezésébe...

Híres emberek is ihlethetik a névadást. Az intézet szakvéleményt adott a *Balázs* régi változataként ismert *Balassa* névről, valamint az olasz költőfejedelem, *Dante* névének és a *Tarzan* névnek utónévként való bevezetéséről is – ez utóbbit elutasították (uo.). Zsédényi Adrienn énekesnőnk pedig az utóbbi években olyan népszerű lett, hogy fiatal anyukák az ő művészneve után *Zsédá*-ra szeretnék keresztelni lányukat, de erre egyelőre még senki nem kapott engedélyt a Nyelvtudományi Intézettől.⁶

Végül a híres emberek ihlette, ún. tiszteleti névadással kapcsolatban említék egy mai szemmel nézve igencsak extrém példát, mely Rákosi Mátyáshoz fűződik. PüNKÖSTI ÁRPÁD írja a *Rákosi, Sztálin legjobb tanítványa* című könyvében: „Rákosi Mátyást 1935-ben elítélték Magyarországon a kommunista párti tagsága miatt. Így nyilatkozott a bíróság előtt: »Bármi legyen az egyéni sorsom, az ügy, amelyért harcolok, győzni fog.« Hitvallásának az addig börtönben lehúzott 11 év adott nyomatékot. A voszkreszenszki Krasznov házaspár az ítélet másnapján született kislányát *Mátyás*nak keresztelte, akárcsak az azsitkovi Ivanovék” (PüNKÖSTI 2004, 59). És ezek a „Mátyás nénik” akár még ma is élhetnek valahol Oroszországban egy elvetélt rendszert túlhajtásainak élő bizonyítékaiként...

IRODALOM

- HAJDÚ MIHÁLY: *Általános és magyar névtan*. Budapest, 2003, Osiris Kiadó.
 KIRÁLY LAJOS: *Névtani ismeretek*. In A. JÁSZÓ ANNA (főszerk.): *A magyar nyelv könyve*. Budapest, 1991, Trezor Kiadó, 495–520.
 LŐRINCZE LAJOS: *Mi legyen a neve?* In LŐRINCZE LAJOS (szerk.): *Nyelvművelő*. Budapest, 1956, Művelt Nép Könyvkiadó, 85–91.
 PÜNKÖSTI ÁRPÁD: *Rákosi, Sztálin legjobb tanítványa*. Budapest, 2004, Európa Könyvkiadó.
 RAÁTZ JUDIT: A névválasztás különleges esetei. *Névtani Értesítő*, 1996. 18. sz. 75–85.
 SZENDREY ZSIGMOND: Személynevek mint köznevek. *Magyar Nyelv*, 1936. 32. sz. 248–259.

⁶ www.index.hu/velvet/celeb/celebhirek/?main:2005.09.08&235725 (2008. 03. 12.)